

PÅ SEKUNDET

TIDSSKRIFT FOR NORGES URMAKERFORBUND - 95. ÅRGANG - Nr. 6 - 2003

Mido-representant Laurence Wollfrath og Rolf Opsahl studerer urkollleksjonen.

Kjell Olaf og Hilde Haakonsen kikker på klokka til Truls Petter Ambjørnsen.

Miriam Andersen, Katja Thorén Thoresen, Kristin Holden og Rune Berg (Swatch Group Nordic).

Morten Karlsoen (t.v.) i dialog med Bjørn Juhl, TICA Swisslab, som presenterte de nyeste måleapparaterne sammen med web-verktøyet for ETA-verk.

Helena Gustavson fra Swatch Group i Sverige presenterer et ur.

Sundvolden 2003: Samling om tid

Swatch Group Nordic, Stålfjæra 26, 0902 Oslo, telefon 22 91 85 50, e-mail: info@no.swatchgroup.com

Portrett av en mesterurmaker:

Paul Gerber

- eller historien om fire timer i urmakernes himmel.

Tekst og foto:
Kjell Jørgensen

Jeg skulle til Sveits og Zürich på en to-dagers tur i sommer, og nevnte på en av mine favoritt-diskusjonsgrupper på Internett, muligheten for å kunne møtes for en kopp kaffe, for noen av mine med-entusiaster innen mekaniske ur. En av dem sendte en e-post om at han dessverre ikke kunne komme selv, men syntes jeg skulle ta kontakt med Paul Gerber – det ville sikkert bli en opplevelse for meg, mente han.

Også Paul Gerber – som omtales i nesten hvert nummer av Armband Uhren, Chronos og UhrenMagazine. Jeg kunne da ikke bare ringe til ham og invitere meg selv på besøk! Men godt forspendt med frekthetens nådegave, ringte jeg det oppgitte nummeret i Zürich – og etter

tre ring svarte en lavmelt og beskjeden stemme i den andre enden: «Gerber!», jeg forsøkte etter fattig evne å introdusere meg selv, bladene På Sekundet, Watchnews, TimeZone, Minerva og alt jeg kunne komme på for å rettferdiggjøre mitt ubeskjedne ønske om å få lov til å besøke mesteren i hans verksted en ettermiddag den etterfølgende uken. Det var ikke nei i hans munn, han ville gjerne ha besøk, ja jeg kunne gjerne skrive litt om ham for det norske publikum, og selvfølgelig skulle han hente meg på hotellet.

Hvorfor denne lange innledningen? Jo, for å beskrive hvilket beskjedent menneske dette urmakergeniet egentlig er – og hvor lite oppmerksom han er på sin egen betydning som konstruktør og mesterurmaker.

Litt biografi

Paul Gerber er født i 1950 – altså en godt voksen mann. Han er utdannet rhabilleur, klokkeparatør. Men for ti år siden solgte han forretningen sin til lærlingen, tok med seg verkstedet og startet sin egen virksomhet, med konstruksjon av verk og verkmoduler, restaurering og ikke minst spesialoppdrag for både private og klokkeprodusenter.

Verdens første, minste, eneste, mest kompliserte og så videre. Skulle man listet opp og omtalt alle Paul Gerbers mesterstykker, ville det blitt en bok.

For at de av leserne som ikke kjenner Gerbers meritter, skal skjønne hvilken kapasitet vi her snakker om, skal jeg nøye meg med å gi til beste en liste over noen merkepunkter i hans produksjon:

- Verdens minste veggur (mindre enn et frimerke) med alle deler av tre (bortsett fra en velle og fjæra)
- Verdens første (og hittil eneste) alarm i en automatisk kronograf (oppdrag for Fortis). Alarmen er bygget inn i verket (Valjoux/ETA 7750), ikke lagt til som en modul.
- Stadige forbedringer av et 100 år gammelt Louis Elisee Piguet lommeursverk, senere bygget inn i et armbandsur – dette er et av verdens mest kompliserte verk, med:
 - Slepeviserkronograf
 - Evighetskalender
 - Minuttrepetisjon og timeslag
 - Mekanisk termometer
 - Tourbillon
 - To gangreserver
 - Månefaser
 - Bordur med et-minutts tourbillon
 - Urverk og modifisert musikk-

Kal. 12

Kal. 25

Rolex med pumpedato

Tredeler til urverk

verk til Faberge-egg (12 eksemplarer bygget)

- Armbandsur med retrograd sekundviser
- Armbandsur med retrograd sekundviser og automatisk opptrekk med to synkrone rotor (Retro Twin).

... og en hel rekke andre spesialoppdrag – noen kan vi ikke omtale offentlig.

Fire timer i himmelriket

Men tilbake til besøket hos Paul Gerber. Der sto jeg utenfor Möwenpick Airporthotel og ventet, med lupe i den ene lommen og digitalt kamera i den andre. Ut av duskregnet kom en beskjeden Fiat med en mann med briller og bart bak rattet – han så like beskjeden og vennlig ut som på bildene i Chronos. Det tok sin tid å komme gjennom Zürich sentrum i rushtrafikken og regnet, og for å korte tiden, fikk jeg lov til å låne og se på hans egen klokke – en Retro Twin.

Man skulle tro at det å legge til retrograd sekundviser (en sekundviser som etter å ha gått 59 sekunder over litt mindre enn en halvsirkel nederst på tallskiven, og så spretter tilbake for å begynne på nytt, skulle bygd opp verket ihvertfall noen millimeter, men dette var like tynt som enhver annen klokke med et Peseux/ETA 7001-verk.

Gerber så på meg over brillekanten og spurte, nærmest litt inkvisitorisk; «Du skjønner vel hvordan jeg har klart å beholde

verket så tynt?» «Nja!» «Det som ser ut som verkfestingen er egentlig en ekstra platin for den retrograde delen av mekanismen. Her ligger alt utenfor selve verket, men i samme plan, spredt i en halvsirkel rundt platina!»

«Ser du noe galt med klokka?» «– Nei, egentlig ikke,» svarte jeg. «Se nederst på skiva (nå hadde jeg tatt frem lupen). Ser du ikke at graveringen er litt grunnere der enn på resten av skiva. Det er derfor jeg bruker den selv, jeg kan ikke være bekjent av å sende noe slikt til en kunde.» Det kan vi kalle en håndverkers yrkesstolthet!

Vi snakket mye om stålqualiteter, om urmakeri, om Retro Twin og om hva som er gode klokker, og ikke minst hva som skiller en Patek fra en Certina (bortsett fra prisen), om signaleffekten og klokkeierens ønske om posisjonering i samfunnet ved valg av klokke – og at det optimale ligger i det beskjedne og det enkle.

Vel fremme hos Gerber, han har sitt verksted, eller skulle vi heller kalle det atelier, i kjelleren hjemme. Et kontor med to datamaskiner, og en urmakerbenk er sjefens rom. Den ene datamaskinen bruker fru Gerber til bokføring, den andre er konstruksjonsverktøyet. «En datamaskin regner mye bedre og fortere enn jeg kan – selv jeg er ganske

god i matte selv», sa Gerber.

I rommet innenfor er det tre benker til (det arbeider to urmakere og en lærling i Gerbers atelier – og et utvalg av dreie- og fresemaskiner.

«Jeg har så mye å gjøre nå at jeg må si nei til oppdrag,» fortalte Gerber. «Men jeg vil være urmaker, ikke personalsjef. Derfor vil jeg ikke ansette flere urmakere. Nå vet hver enkelt selv hva han skal gjøre og trenger ikke administrasjon fra min side hele tiden. Og så vil jeg ha en virksomhet som er så liten at jeg ikke må bruke tid på å være bedriftsleder – jeg vil være håndverker.»

Manufaktur

Og håndverker er han, til finger-spissene. Gerber konstruerer ikke bare alt selv, han lager

også alle delene selv, for hånd, bortsett fra skruer, steiner og stotsikring. Til Retro Twin produserer Gerber alle delene som kommer i tillegg til 7001-verket. Dessuten finisherer han de delene som kommer fra ETA og blåner skruene. Han lager også selv tallskivene, graverer selv og sender så skivene bort for montering av tallene. Men blåfargen til viserne og de applikerte arabiske tallene har han blandet selv!

På bordurene lager han alle delene selv på egne maskiner, absolutt alt (bortsett fra skruene). Og viserne er polert – i flere timer. For hånd! På samme måte ble delene til de 12 Faberge-egg urverkene laget i Gerbers kjeller, samtidig som han forkastet en rekke deler fra musikkverket og laget nye til det også.

Rundgang i verkstedet

På en karusell på veggen hang et antall klokker til gangreservekontroll, fire-fem Retro Twin, en rektangulær Movado og en Rolex GMT-master I. «Nå, så du reparerer Rolex, også,» sa jeg, nærmest ut i luften. Men jeg skulle visst bedre. «Nei, egentlig ikke,» svarte Gerber, «men du vet hvilket verk om sitter i denne?» «Ja, et 1570?» «Har du noen gang forsøkt å stille datoen på den?» Ja, det er bare å skru 24 timer frem». «Ja, og hvis du kommer for langt?» «Da er det bare å skru 30 ganger 24 timer frem». «Nemlig, men se her! Folg med på datovisningen nå.» Gerber skrudde ut krona, og trakk den ut en millimeter. Det sa klikk, og så avanserte datoen et skritt. Slik kunne han pumpe frem datoen på samme måten som på gamle dagers Certinaer og Omegaer.

Rolex med pumpedato

«Vet Rolex at du har gjort dette?» «Nei, og jeg har sagt til kunden at han aldri må levere klokka dit for overhaling, men kom hit så skal du få se hvordan jeg gjorde det!» På med strøm på datamaskinen, frem med en perm med tegninger, og så fulgte et fyrverkeri av en teknisk forklaring. Utfordringen hadde hele tiden vært å få plass til mekanismen uten å endre på verkets høyde – det skulle fortsatt passe i kassa med de originale festene.

Og her vi ved kjernen i mye av det Gerber lager – det skal ikke vises utenpå at den ekstra funksjonen er der. «Moduler som bygger opp verket kan alle lage, den gleden jeg finner i mitt arbeide er å kunne legge til kompliserte mekanismer på den plassen som er til overs. Den ekstra datomekanismen til Rolex-verket er syltynn og ligger i den ledige åpningen mellom datering og skiva, men ikke slik at den kommer i konflikt med de delene av tirketten og andre komponenter som allerede er der.»

«Dette er et arbeid hvor jeg ikke får igjen for mere enn en brøkdel av de timene jeg har brukt

på det, men du verden så moro det var å få det til». Og det den innstillingen som preger Gerbers arbeide; gleden over å mestre det umulige, det å kunne lage en miniatyr av noe som andre ikke hadde fått til i full størrelse.

Riffler-gange

Inne på verkstedet sto et merkelig utseende bordur i klaskuppel, med kulelodd. «Vet du hva dette er?» spurte Gerber. Og nok en gang måtte jeg melde pass. «Har du hørt om Riefler-gange?» «Ja, litt, er ikke det en kronometer-gange hvor spiralen ligger utenfor balansen for ikke å bli så følsom for fysisk kontakt?»

Gerber så på meg med nesten medlidende overbærenhet – og jeg skjønnte at jeg har laaa-angt igjen før jeg kan noe som helst – jeg som har lest (nesten) hele George Daniels bok Watchmaking. Gerber begynte på en forklaring, men jeg tror han ga opp. I stedet fortalte han at klokka hadde han laget for å se om det gikk an å få den til å gå nøyaktig, men det var ikke så lett. Å få den til å gå nøyaktig. Å lage den var visstnok ikke så vanskelig, Men her også måtte han lage alle delene selv – ut fra gamle beskrivelser i stedet for tegninger.

Miniatyrer

På veggen hang en rekke veggur, med pendel og lodd, på størrelse med fyrstikkesker fra Nittedals. Kopier i metall av verdens minste veggur, forklarte Gerber. De originale treurene med egenproduserte deler av tre hadde han sluttet med, det ble for kostbar produksjon, men et firma hadde bestilt en serie tilsvarende ur i metall.

Bordur

Det er ikke så mange som kan lage sin egen tourbillon. Gerber har laget flere! Med sine egne hender og på sitt eget verktøy. Den som er i åpent salg nå, er en bordmodell hvor stativ og kasse leveres i enten halvedelsten eller i

tre, med glassbaklokk. Og klokka kan svinges i stativet, slik at kunden, «kanskje en forretningsmann/kontorist som trenger noe å trøste seg med mellom kjedelige telefonsamtaler, kan ha noe pent å se på,» som Gerber beskrev det.

Derfor er tourbillonen ganske stor, og derfor er det hull i tallskiva slik at man kan se den fra begge sider. Svingetallet er redisert til 14.400 halvsving per time. Og verket, det er et kunstverk i finishing. Det er så pent at tallskiva egentlig blir baksiden, det er verksiden man vil bli sittende og se på.

Borduret finnes også i en like vakker, men noe rimeligere utførelse uten tourbillon, men med en meget avansert og (selvfølgelig) egenkonstruert svanehals mikroregulering.

Faberge-egg

Leseren er sikkert kjent med Faberge-eggene. Opprinnelig laget for den russiske tsaren, men også gjenskapt idag som det ypperste av gammeldags,

overdådig luksus, med diamanter, gull og emalje. I det siste Faberge-egg-uret som det ble laget 12 stykker av, fikk Gerber i oppdrag å lage urverket og mekanismene.

Han tok utgangspunkt i bordursverket (det uten tourbillon), han endret viserverket til å dreie en skive for minutter, en for timer, en for tegnene dyrekretsen (ekliptikken) og en kule på stang for visning av månefasen.

Så langt så godt. Men i oppdraget lå også en passus om musikkverk. Reuge leverer de beste musikkverkene i verden, men optreks- og fjærmekanismen passet ikke i dette tilfellet. Gerber lagt like godt nye hjul, drev og mekanismer. I tillegg konstruerte han et meget sinnrikt optrekssystem med en dobbeltnøkkel, som satt inn den ene veien trekker urverket, mens når det snues, trekker den musikkverket. Begge optrekksmekanismene har en friklingsmekanisme, slik at man ikke kan ødelegge noe om man dreier feil vei.

Ny gange!

På bordet ved siden av Gerbers datamaskin oppdaget jeg plutselig et armbandsur uten noe navn på skiva, med både stor og liten sekundviser. Som den klåfingrete og nysgjerrige person jeg er, tok jeg det opp og snudde det for å se om det hadde glassbaklokk og kanskje noe annet som kunne hjelpe til med å identifisere det. Jeg rakk å se litt, og Gerber kunne nok lese spørsmålet i øynene mine. De ble plutselig store som tinn-tallerkner.

Men så puttet han klokka i lomma og sa at denne fikk jeg ikke lov til å ta bilde av, og å få en teknisk forklaring – det kunne jeg bare glemme. Men så mye fortalte han, at dette var en prototype for å teste stabiliteten til en helt ny gange, "eine ganz neue Hemmigung"! Men ettersom det ikke var meldt til patent ennå, ville han verken fortelle eller vise mere

av det. Men om det jeg så stemte, så har vi noe å glede oss til når det en gang blir offentliggjort. Og, klokka, den gikk riktig, den!

Oppdragsarbeider

Da Fortis ville ha en prestisjemodel i sin kolleksjon, en selvtrekkende alarmkronograf, så var det Gerber som fikk i oppdrag å lage denne. Han ville ikke sette en alarmmodul på det i utgangspunktet tykke Valjoux 7750-verke, men tok utfordringen med å integrere vekkermekanismen, vekkertidsinnstillingen, det ekstra fjærhuset, tonefjær og hammer og modifisere optrekket til å trekke begge fjærhusene, innenfor den plassen som allerede fantes. Og han lyktes med det. Verket har vært i produksjon i flere år, i alle Fortis' modellserier, og bevist sin funksjonalitet.

Paul Gerber fortalte også om andre, meget kjente merker hvor han har bidratt med betydelig ekspertise. Men ettersom dette er produsenter som ikke ønsker offentliggjort at de ikke har konstruert alt selv, så er det ikke mulig her å fortelle hvilke det er. Dessverre!

Lærling

Paul Gerber har alltid hatt lærling. Og det er et meget avansert pensum de skal gjennom i løpet av de fire årene de arbeider i hans verksted. Det eneste

de ikke lærer, er å skifte batterier! Som et eksempel på hva de lærer, fortalte Gerber at de det andre året får utlevert et Unitas-verk å arbeide med. Men det er uten balansekløbe. De får en løs kløbe som ikke passer hverken i høyde eller bredde. Den skal de tilpasse til verket (i alle plan) og sette inn balansen. Så kommer del to – en reguleringsmekanisme fra et IWC lommeursverk, som ikke passer det heller. Og det kommer i enkeltdeler. Dette skal lærlingen så modifisere til å passe til Unitas-verket og balansekløben, og regulere klokka.. De som vil, kan også endre verket til 3/4-dels platine slik vi kjenner det fra eldre Glashütte lommeur. «Det er enkelte av mine lærlinger som hade fått seg et veldig fint ur i løpet av den tiden de har vært her, men de har måttet arbeide hardt for å få det til,» forteller Gerber, som legger til – med dårlig skjult stolthet – at en av hans tidligere elever er servicesjef hos Tiffany's.

Vi snakket om klokker til lenge etter at det hadde blitt mørkt, vi diskuterte fordelene med hånddrevne fresemaskiner til enkelte arbeidsoppgaver, og vi så på deler og finishing av tannhjul. Gerber polerer alle tennene på hvert hjul han lager, manuelt. Et av hjulene i den mekanismen til Twin Retro er mindre enn 1 millimeter høyt, inklusiv tapper i hver ende, hjul og drev. Han fortalte

Paul Gerber forts.

at han hadde hatt problemer med å få hjulet til å bli liggende på plass i polermaskinen. «Men jeg er ganske oppfinnsom,» sa han. «Jeg fikk tak i en gammel diamantsag (så forsvant han inn under arbeidsbenken og dro frem et monster av et apparat i støpejern – med motvekter i messing) – her kan jeg slipe tenene på dette lille hjulet.» Og så med et unnskyldende smil: «Den kostet nesten ikke noe – og så er den litt fin å se på, også!»

Leverandør til Norge

Alt har en ende, så også besøket hos Paul Gerber, og utrustet med

ny kniv til åpning av kasseba-klokk og en polerduk med hans logo på, kjørte han meg tilbake til hotellet. «Du kan da skjønne at du ikke skal behøve å ta bus-sen så sent – jeg kjører deg så gjerne.»

Besøkene hos enkelte andre produsenter dagen etterpå var ikke helt det samme, men jeg syntes min egen klokke, en (nes-ten) håndlaget Minerva, smilte litt lurt til meg der jeg svingte meg mellom åsene i Jura-fjel-lene. «Minerva er en fin klokke, det er kanskje det siste, ærlige armbåndsuret,» hadde Gerber

sagt kvelden før.

På Kastrup to dager senere, jeg skulle sjekke telefonsvaren på vei hjem fra Zürich, ringte det. «God dag, det er Paul Gerber som ring-er. Forstyrrer jeg? Jeg ville bare høre om resten av oppholdet i Sveits hadde vært vellykket. Ja, og så var det en ting jeg ikke var sikker på om jeg fikk lov til å for-telle, men nå kan du godt få vite det. Jeg har faktisk laget klokker for en nordmann, Juveler Langaard bestilte en gang en serie klokker fra meg.» «Og så, herr Jørgensen, hvis det ikke for mye bry, kanskje du sender en

kopi av bladet hvis du kommer til å skrive noe om meg.»

Hadde alle mennesker hatt den samme kombinasjonen av geni-alitet, perfektjonisme og beskje-denhet hadde verden vært et bedre sted for oss alle!

«Lieber Paul Gerber, Danke vielmals für einen sehr ange-nehmen Abend und alles dass Ich von Ihnen gelehrt habe!»